

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ТЫВА ГУМАНИТАРЛЫҚ
ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ

КИМЭП УНИВЕРСИТЕТІ

ТАРАЗ ИННОВАЦИЯЛЫҚ-
ГУМАНИТАРЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

**«ТҮРКІ ӘЛЕМІ: ТІЛ, ТАРИХ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ»
атты халықаралық ғылыми-теориялық
конференцияның
МАТЕРИАЛДАРЫ**

3-4 шілде, 2014 ж.

**МАТЕРИАЛЫ
международной научно-теоретической конференции
«ТЮРКСКИЙ МИР: ЯЗЫК, ИСТОРИЯ И
КУЛЬТУРА»**

3-4 июля, 2014 г.

**MATERIALS OF
international scientific-theoretical conference
«TURKIC WORLD: LANGUAGE, HISTORY AND
CULTURE»**

July 3th and 4th, 2014

АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ БОЛЫМСЫЗ СӨЙЛЕМДЕРДІҢ ҚҰРЫЛУЫНДАҒЫ КЕЙБІР АЙЫРМАШЫЛЫҚТАР

Қоңырбекова Т., e-mail: tolkyn.79@mail.ru
(ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан)

Тірек сөздер: есімдік, синтаксистік формалар, болымсыздық

Болымсыздық мағына барлық сөз таптарын қамтитын өте кең, ауқымды категория. Сондықтан оның тілде қалыптасқан белгілі жүйесі, амал-тәсілдері бар. Болымсыздық тілдің бар деңгейлеріне де қатысты екен. Оның лексика-грамматикалық көрсеткіштерін жеке, жалаң қарастырмай, олардың әрқайсысын лексика-семантикалық қызмет бірлігінде қарастырған жөн [1].

Ағылшын және қазақ тіліндегі болымсыз сөйлемдердің құрылуындағы кейбір айырмашылықтар кездеседі. Қазақ тілінде бір сөйлемде болымсыздық мәндегі екі немесе бірнеше сөз қатар қолданыла береді. Ал ағылшын тілінде тек бір ғана болымсыздық мағына қолданылады және бұл өте қатаң ереже.

No болымсыздық есімдігі есімдік-сын есім ретінде қолданылады; *none, no one, nobody, nothing* есімдіктері есімдік-зат есім ретінде қолданылады; *neither* есімдігі екеуінің де қызметін атқара алады. Мысалы: *no* [nəʊ] *ешқандай, ешбір / not... any* ['enɪ]. *No* есімдігі – сын есім ретінде жекеше және көпше түрдегі зат есімнің алдынан келеді. Бұл жағдайда зат есімді анықтайтын басқа да артикльдер және есімдіктер қолданылмайды. Зат есімнен болған бастауыштың алдында *no* есімдігі зат есім қалпында қолданылмайды, оның орнына *none* есімдігі қолданылады.

No dictionary could help him.

Ешқандай сөздік оған көмектесе алмады

No newspapers wrote about it.

Ешбір газет бұл туралы жазбады

No pupil knew the answer to this question.

Бірде-бір оқушы бұл сұрақтың жауабын білмеді

Зат есімнен болған толықтауыштың алдында:

I have **no** lessons today.
I have **no** idea.

*Бүгін менде сабақ жоқ.
Мен ешнәрсені көз алдыма елестете
алмаймын.*

He has **no** money.
There are **no** new words in the text.

*Онда ақша жоқ.
Мәтінде ешқандай жаңа сөз жоқ.*

Егер *no* есімдігі зат есімнен болған толықтауышқа жататын болса, онда оның орнына болымсыздық мәндегі етістіктен болған баяндауышты қолдануға болады: *not...a* (жекеше түрдегі саналатын зат есімдердің алдында) немесе *not... any* (жекеше немесе көпше түрдегі саналатын және саналмайтын зат есімдердің алдында).

I have **no** ticket. = I haven't a ticket - Менде билет жоқ.

He has **no** friends. = He has **not** any friends - Онда ешқандай дос жоқ.

There is **no** milk in the jug. = There isn't any milk in the jug - Құтыда сүт жоқ.

No есімдігі тыйым сөздердің құрамында жұмсалады:

No talking! Ешқандай әңгіме болмасын!;

No problem! Мәселе жоқ!;

No doubt! Күдік болмасын!;

No chance. *Ешқандай мүмкіндік жоқ.*

None есімдігі – зат есім болып саналады. Толықтауыштың, баяндауыштың және бастауыштың қызметінде саналатын да, саналмайтын да есімдер жаққа және дерексіз заттарға қатысты қолданылады. Бастауыш қызметінде:

None of us knows Spanish.

Арамызда ешкім испан тілін білмейді.

None of them can help me.

Арамызда ешкім көмектесе алмайды

None of the rooms were ready.

Ешбір комната дайын емес

Толықтауыш қызметінде:

I helped **none of** them.
I saw **none of the** people I wanted.

*Мен олардың ешқайсысына көмектеспедім
Мен көргендерімнің арасынан жүзdeskім келген
адамдардың ешқайсысын көрмедім.*

None есімдігі *neither* есімдігі сияқты етістіктен болған баяндауыштың жекеше немесе көпше түрімен сәйкес келе алады, дегенмен жекеше түрдегі форма өзгеріске ұшырамайды:

Neither of us is/are English.
None of them is/are known to us.

*Ешбіріміз ағылшындық емеспіз.
Олардың ешқайсысы бізге таныс емес.
Біз олардың біреуінде танымаймыз.*

Зат есімді қайталау болмас үшін, *no* есімдігін *none* алмастырады:
He asked me for money, but I had none. - Ол менен ақша сұраған, бірақ менде ақша жоқ болатын.
Is there any milk in the jug? - Құтыда сүт бар ма? - No, there is none. - Жоқ.

Соңғы мысалдағы *no* – есімдік емес, жоқ деген мағынаны білдіретін сөз.

Жақ пен затқа байланысты есімдік. Бұл есімдік-зат есім және сын есімнің орнына жұмсалады. Мағынасына қарай *none* есімдігіне жақын болғанымен, қолданылуы аясы тар.

Neither answer was correct.
Neither of them was right.
I saw **neither of** them.
Will you have coffee or tea?
- **Neither.**

*Берілген жауаптардың ешқайсысы дұрыс емес
Бірде-біреуі дұрыс емес.
Мен олардың ешқайсысын көрмегенмін
Шай немесе кофе?
-Екеуі де емес*

No есімдігі арқылы жасалған күрделі туынды есімдіктер. **No** есімдігі арқылы жасалған күрделі болымсыз есімдіктер: *nobody, no one* және *nothing* бастауыш, толықтауыш немесе баяндауыш қызметіндегі есімдік – зат есімдер болып саналады. Бұл есімдіктер толықтауыш немесе баяндауыш қызметінде *anybody, anyone* және *anything* есімдіктерімен алмастырылады және етістіктен болған баяндауыш болымсыз формада тұрады:

No арқылы жасалған есімдіктер:	Any арқылы жасалған есімдіктер:	Аудармасы:
no one nobody	not... anyone not... anybody	<i>Ешкім</i>
nothing	not... anything	<i>Ешнәрсе</i>

No one және *nobody* (сондай-ақ *anyone* және *anybody*) есімдіктері тәуелдеу есімдігі болып *no one's, nobody's (anyone's, anybody's)* түрінде анықтауыш қызметін атқарады. *No one, nobody* және *nothing* туынды есімдіктерінен кейін *of* қолданылмайды. *Никто из, ничто из* есімдіктері *none of (us, them, the pupil etc.)* арқылы беріледі, егер әңгіме екі жақ туралы болса, *neither of (you, them etc)* арқылы беріледі. *No one* есімдігі *nobody* есімдігі сияқты деректі зат пен жаққа қатысты қолданылады (*nothing* дерексізге жатады).

No one opened the door.
No one (nobody) knows his address.
No one could answer that question.

*Ешкім есік ашпады
Ешкім оның мекен- жайын білмейді
Ешкім бұл сұраққа жауап бере алмады*

He met **no one** on his way back.

Қайтар жолдаған ешкім

жолықпады.

Баяндауыш пен толықтауыштың қызметінде көбінесе **anyone** құрылымы қолданылады:

I don't know anyone here.

Мен бұнда ешкімді танымаймын.

I can't see anyone.

Мен ешкімді көріп тұрған жоқпын.

Where's everybody?

Бәрі қайда?

Бұл есімдік по one қатар жұмсалады, дегенмен по one және anyone есімдіктері nobody және anybody қарағанда жиі қолданылады.

Бастауыш қызметінде:

Nobody (no one) knew about it.

Бұны ешкім білмеген

Nobody can do it.

Бұны ешкім жасай алмайды

Сонымен қатар *nobody, no one, nothing* есімдіктері бастауыш қызметінде қолданылғанда, олардан кейін келген етістіктен болған баяндауыш міндетті түрде жекеше түрде келеді.

Nobody lives here.

Бұл жерде ешкім тұрмайды.

There is no water.

Су жоқ.

Nobody knows where he is.

Оның қайда екенін ешкім білмейді

Предикатив және толықтауыш қызметінде: There is **nobody** there. = There isn't anybody (anyone) there. Онда ешкім жоқ. When I came in, I saw **nobody** (no one) in the room. Мен бөлмеге кіргенде ешкімді көрмедім. We don't know anybody here - Біз бұл жерде ешкімді танымаймыз. **Nobody** move! - Ешкім тапжылмасын! Тәуелдеу есімдігінде: It was **nobody's** house. Бұл ешкімнің үйі емес. Whose pen is this? - Мынай кімнің қаламсабы? - **Nobody's**. - Ешкімдікі.

Nothing есімдігі дерексіз заттарға қатысты жұмсалады. Бастауыш қызметінде: **Nothing** pleases him. Оған ешнәрсе ұнамайды. **Nothing** can help us now. Бізге енді ешнәрсе көмектесе алмайды. Баяндауыш бөлшегі ретінде: There is **nothing** on the table. - Үстелде ешнәрсе жоқ. There is (There's) **nothing** to be done. - ешнәрсе жасамай. Ничто мағынасында: She is **nothing** to him. Ол оны қызықтырмайды. Толықтауыш қызметінде: I see **nothing** there. Мен онда ешнәрсе көріп тұрғаным жоқ. I have **nothing** to say. Менің айтарым жоқ. They had **nothing** to eat. Олардың жейтін тамағы болмады.

Ауызекі тіліне тән әр түрлі сөз тіркестері to have **nothing to do with** smb. / smth. - (еш қатысы болмау): I have **nothing to do with** this. - Менің бұған еш қатысым жоқ.

Anything құрылымы: There is **nothing** in the box. = There isn't anything in the box. Қорапта ешнәрсе жоқ. I can understand **nothing**. = I can't understand anything. Мен ешнәрсе түсіне алмаймын. I don't know anything about it. Мен бұл туралы ешнәрсе білмеймін. **no** болымсыздық есімдігімен: I received **no** letters yesterday. - Мен кеше ешқандай хат алмадым. He wants **no** more cake. Оленді бәліш жегісі келмейді. **No** student can answer the question. Бірде-бір студент бұл сұраққа жауап бере алмайды. Әсіресе **no** болымсыздық есімдігі **there is/are** құрылымында және **to have** + зат есім-толықтауышпен бірге қолданылады. Мысалы: I have **no** flowers with me. Менде өзіммен бірге гүл жоқ. There is **no** salt on the table. Үстелдің үстінде тұз жоқ.

Ағылшын тілінде болымсыздық мағына жасауға үстеулер де қатысады. Ағылшын тілінде жұмсалатын *never, nowhere* сөздері сөз табына қатысына қарай болымсыз мағына жасайтын үстеулер болып табылады. Үстеу **never** ешқашан, **nowhere** еш жерде, **hardly** зорға, **seldom** сирек және т.б. Мысалы: She **never** helps anybody. - Ол ешқашан ешкімге көмектеспейді. He was **nowhere** to be found. Оны ешжерден таба алмады. The rumor was **hardly** true. Жел сөздің рас болуы екіталай. They **seldom** talk to each other. Олар бір-бірімен почти арласпайды. Предлог **without**; She left **without** saying goodbye. Ол қоштаспай кетіп қалды. Болымсыз сөзалды қосымшалары **in-, un-**. He is **incapable** of doing this. Ол бұны жасайтын жағдайда емес. He is **unable** to understand the question. Ол бұл сұрақты білетіндей ақылды емес.

Ағылшын тіліндегі *nor, neither, neither-nor, nor-nor, lest, unless* сияқты шылау сөздер де іс-әрекеттің болмағандығын білдіру үшін жұмсалатын негізгі көрсеткіштер болып саналады. Қазан тіліндегі қандай сөйлемді болымсыз сөйлемдер қатарына жатқызамыз, оның негізгі көрсеткіштері қандай формалар құрайды деген пікірталас ағылшын тілшілерінің арасында да болғандығын зерттеулер арқылы аңғаруға болады. Алғашқы кезеңдегі зерттеулерде бұл мәселе болымсыз мүшәғана болымсыз сөйлемді жасайды деген көзқараспен тұжырымдалған. Ағылшын тілінде болымсыздық мағына жасауға үстеулерде қатысады. Ағылшын тілінде жұмсалатын *never, nowhere*

сөздері сөз табына қатысына қарай болымсыз мағына жасайтын үстеулер болып табылады [2, 3 б.]. Лингвист М.Н. Сметанинаның пікірінше болымсыздық мағынаның грамматика лексикалық өрісін частицы, есімдік, үстеу, сонымен қатар болымсыз мәнде жұмсалатын синтаксистік формалар құрайды. Ағылшын тіліндегі *nor, neither, neither-nor, nor-nor, lest, unless* сияқты шылау сөздер де іс-әрекеттің болмағандығы білдіру жұмсалатын негізгі көрсеткіштер болып саналады.

- 1 Абығалиева Т. Семантика отрицания и способы ее выражения в современном языке. Дисс. канд. филол. наук. – Алматы, 1991. – С. 173.
- 2 Бондаренко В.Н. Отрицание как логико-грамматическая категория. – М., Наука, 1983. – С. 205
- 3 Юхт В.В. Общеотрицательное предложение в мононегативной системе. – Киев, 1983. – С. 180.

ВИДЫ ТЕСТОВЫХ ЗАДАНИЙ И ТЕСТИРОВАНИЕ ЧТЕНИЯ

Кузембекова Ж.Ж., zhanna_22@list.ru
(ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан)

Тірек сөздер: *тест, тестовые задания, чтение, субтест*

Тестирование является одной из форм контроля, которая позволяет измерить уровень обученности, получить достоверные, надежные данные и обеспечить объективную оценку. Контроль – это одновременно и объект теоретических исследований, и сфера практической деятельности педагога.

Впервые термин «тест» был введен в научный оборот американским психологом Дж. Кеттелом в 1890 году для наименования психологических проб, т.е. специально разработанных стандартизированных методик, с помощью которых пытались измерить различия между индивидами или реакциями одного индивида в разных условиях.

Существует множество определений терминов *тестовое задание, тест, тестирование*, однако в современной отечественной и зарубежной тестологии нет единого понимания этих дефиниций.

Данные термины находят широкое применение в тех случаях, когда речь идет о контрольных мероприятиях или при описании лингвистического эксперимента. Нередки случаи, когда под тестом подразумевают различные виды контрольных упражнений, которые не имеют ничего общего с его действительной дефиницией. Среди причин подобных терминологических разночтений специалисты-тестологи называют: во-первых, то, что для большинства педагогов и тестируемых тесты являются новым педагогическим явлением; во-вторых, тест часто воспринимают как своеобразную психологическую анкету, поскольку первоначально тесты появились именно в психологических исследованиях; в-третьих, ситуацию усугубляет сама полисемия исходного английского термина *test*, который на русский язык переводится как «испытание, эксперимент, проверка» [1].

К примеру, английские ученые под тестом понимают любую учебную проверку, будь то экзамен или зачет, для российских исследователей тесты представляют собой особое задание, в котором правильность ответа заложена в заранее подготовленном ключе и само задание построено таким образом, чтобы ответ был однозначным.

Первые определения теста российскими учеными восходят к исследованиям психологов С.И. Воскерчяна, С.Г. Геллерштейна и С.И. Федорова [2, 3, 4]. По мнению С.И. Федорова, основная сущность теста заключается в том, что «тестируемому лицу дается какое-нибудь упражнение или задача, требующая для своего разрешения наличие у тестируемого той или иной психологической функции или групп таковых. По степени удачного разрешения той или другой задачи мы получаем возможность судить а) о наличии определенных способностей у ученика; б) о степени трудности, с которой протекают те или иные процессы» [3]. С.Г. Геллерштейн определяет тест как «испытательный эксперимент, носящий характер определенного задания, которое стимулирует определенную форму активности и выполнение которого, поддаваясь количественной и качественной оценке, служит симптомом совершенства определенных функций» [2]. С.И. Воскерчян дает следующее определение данному термину: «Тест – это кратковременное, технически просто обставленное испытание, проводимое в равных для всех тестируемых условиях и имеющее вид такого задания, решение которого поддается количественному учету и служит показателем степени развития к данному моменту известной функции у данного тестируемого» [2].

ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ТЫВА ГУМАНИТАРЛЫҚ
ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ

КИМЭП УНИВЕРСИТЕТІ

ТАРАЗ ИННОВАЦИЯЛЫҚ-
ГУМАНИТАРЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

**«ТҮРКІ ӘЛЕМІ: ТІЛ, ТАРИХ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ»
атты халықаралық ғылыми-теориялық
конференцияның
МАТЕРИАЛДАРЫ**

3-4 шілде, 2014 ж.

**МАТЕРИАЛЫ
международной научно-теоретической конференции
«ТЮРКСКИЙ МИР: ЯЗЫК, ИСТОРИЯ И
КУЛЬТУРА»**

3-4 июля, 2014 г.

**MATERIALS OF
international scientific-theoretical conference
«TURKIC WORLD: LANGUAGE, HISTORY AND
CULTURE»**

July 3th and 4th, 2014